

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXVIII. évf.

Január—Február. 1893.

I-ső füzet.

Ezékiel. ¹⁾

Az a két főgondolat, a melyet Ezékiel könyve részletez és ismétel, egyik sem új; Jahve igazságossága és kegyelme teszi Ezékiel elődeinek, sőt az összes prófétáknak beszédeiben a vezérfonalat; ez teszi Izrael multjának, jelenének és jövőjének minden prófétai rajzában a középpontot. Azt, a mi Ezékielnél új és sajátos, épp akkor fogjuk világosan látni, ha a módot, a hogy ő ezen közös alapgondolatokat kifejezi és előterjeszti, más prófétákéval összehasonlítjuk.

Izrael bűnös, bűneért már eddig is lakolt, de még nem eléggé; azért tovább is bűnhődni fog, míg az új, örökkévaló szövetségnek ²⁾ ideje el nem jő: ez a gondolat, mint az újabb próféták Jahve eszméjének egyik corollariuma, már a 8-dik százév irataiból ismeretes előttünk, Jesaias, kivált régibb szózataiban ³⁾, Ephraim és Damaskus támadásának ⁴⁾, majd az assyrok első közeledésének idejében ⁵⁾ meg nem szűnik s el nem fárad hallgatóinak az idők jeleiből Jahve szándékát, a közeledő ítéletet, s ennek okát, Ephraim és Juda bűnös voltát hirdetni; hirdetni, hogy csak egy maradék fogja ez ítéletet túlélni. Kartársa a mozeseti Mikha e bűnnek és ítéletnek következményeit a legsötétebb színekben látja: Sion fel fog szántatni, Jerusalem romhalommá leszen, s a magaslat, melyen a templom áll, erdős hegygyé ⁶⁾. A gondolat, a nélkül hogy egyéniségük nuanceai elvesznének, ugyanaz Jesaiásnál mint Mikeásnál. Abban is megegyeznek, hogy ez állapot nem volt mindig így: Izrael háza a seregek istenének szőlője volt, s Juda gyönyörűségére szánt ültetvénye ⁷⁾, a melytől gyümölcs gyanánt igazságot várt; a város, mely most paráznává lett; előbb igazság lakozott abban, a mely most vérontókkal van tele. ⁸⁾

¹⁾ Az alábbi vázlat megítélésénél sziveskedjék a nyájas olvasó segélyül venni Ezékiel könyvének egy correct fordítását, a minőt pl. *Cornill* (Das Buch des Propheten Ezechiel, Leipzig, 1886), vagy az Ó-Testamentom *Rautsch*-féle fordításában *Stegfried* nyujtott. — ²⁾ Ez. 16, 59. 60. — ³⁾ Es. 2, 6—4, 5. 17. 1—11. — ⁴⁾ Es. 7, 3—9. — ⁵⁾ Es. 7, 11—25. 8, 1—9, 6. 9, 7—10, 4. — ⁶⁾ Mik. 3, 12. — ⁷⁾ Es. 5, 7. — ⁸⁾ Es. 1, 21.

Itt, Izrael jelenének, *de kivált multjának megítélésében* látjuk az első nagy különbséget, mely az ítéletnek s Jahve igazságosságának hirdetésében Ezékiel és elődei között van.

Nincs a kanonikus próféták között egy sem, bár mindannyiuk a hűnbánat és megtérés hirdetője volt s magas erkölcsi eszményért buzgolkodott, a ki népének erkölcsi állapotát oly vigasztalatlanul s kétségbeejtőnek látná, a ki a Jahve iránti hűtlenségnek, népe bűnös voltának rajzában oly kimeríthetlen tárgyat találna, mint ő. Könyvének elején ¹⁾ szemléletesen tárja elénk, mit akar, s mit kell neki, mint prófétának, hirdetnie: sírással, kesergéssel és jajszókkal volt teleírva az a könyvtekercs, a melyet le kellett nyelnie, a melyeket hirdetnie kell Izrael keményarczájú és keményszívü fiainak. Könyvének első részében ²⁾ a hat hosszú rajz, beszéd vagy történeti áttekintés közül öt kizárólag azzal foglalkozik, hogy Izrael bűnös voltát a multban és jelenben a legrikítóbb színekkel fesse. Jerusalemben Ezékiel szerint soha sem volt „igaz és hű város,“ Ephraim soha sem volt „Jahve kedves gyermeke,“ a ki iránt Jahve, ha csak reá gondol, már irgalmat és könyörületet érez ³⁾. Ezékiel két hosszú allegóriában ⁴⁾ bizonyítja, hogy Ephraim és Juda története soha sem volt egyéb, mint folytonos hűtlenség Jahve iránt, s hogy mindkettő szakadatlanul a legundokabb paráznalkodást űzte. Az első egy hosszú beszédből áll, Juda lakói ellen, a kik egy szemérmetlen kanaani nőképében vannak összefoglalva. E nő gyalázatos romlottságában nénjét Samáriát és hugát Sodomát is messze fölülmulta. Születésekor el volt hagyatva, s nem volt szem, a mely megszánta, s könyörülvén rajta, a vértől, melyben fetrengett, megtisztította volna. Jahve mentette meg az eltapostatástól; Jahve oltalma alatt nevededett fel széppé, tőle kapott ruhát s ékességet, s végre ő jegyezte el esküvéssel magának ⁵⁾. Énynyi szeretetnek viszonzásául Jahve jegyese és hitvese minden jöttmentnek oda adta magát; az aranyból, melyet tőle kapott, bálványképeket csinált magának; a kenyeret, melylyel tartotta őt, eleikbe rakta; fiait és leányait, kiket Jahvének szült, a bálványképeknek áldozta fel, s egykori mezitelenségének emlékezete nem keltett hálát szívében ⁶⁾. Aegyptom, Assur, Kanaan s Chaldaea voltak egymásután a házasságtörő asszony tisztátalan vágyának tárgyai, a kik után maga futott, s a kiknek ő fizetett, ezzel is túltéve szemérmatlenségben minden más asszonyon ⁷⁾

¹⁾ 2, 1—3, 3. — ²⁾ 1—24 f. — ³⁾ Jer. 31, 19. — ⁴⁾ Ez. 16 és 23. — ⁵⁾ Ez. 16, 4—8. 9—14. — ⁶⁾ 16, 15—22. — ⁷⁾ 16, 23—34.

Ime, egy példája annak, miként fogja fel s itéli meg Ezékiel saját népének történetét. S hogy e megsemmisítő ítélet ha lehet még teljesebb legyen, keserű gúnynyal vígasztalja magát, hogy mindez másképp nem is volt várható, mert hiszen — mint a példabeszéd mondja — „a milyen az anya, olyan a leánya.“ „Anyád leánya vagy te, a ki meggyalázta férjét és fiait; hugaidnak nénje, a kik meggyalázzák férjüket és fiaikat; anyátok hittí nő, apátok emori férfiú; né-néd Samária, a ki leányaival együtt balkezed felől vagyon; s hugod, ki jobb kezed felől lakik, Sodoma ¹⁾. Ez az egész történet, a melyben Jahve határtalan kegyelmével s jóságával szemben Izrael vétkezésének szakadatlan sorozata áll, kiáltó bizonyossága Izrael hálátlanságának s megrögzöttségének. — A második allegóriában Judát és Ephraimot két testvér leány, Oholah és Oholibah ábrázolja. Samária *Oholah*-nak (= *sátora*) van nevezve, mert külön szentélyt alapított, s hűtelen lett Jahvének jerusalemi templomához; *Oholibah* (= *sátorom benne van*) Jerusalemet mint az igaz, Jahve által istentiszteletnek székhelyét akarja jelenteni. Mind a kettő vétkezett; a büntetés elől, mely Oholah-t (Samariát) már elérte, nem fog menekülni Oholibah sem, ki az ő néjjét romlottságban messze felülmulta.

Ez allegóriák átlátszó volta magában is elég világosan mutatja, hogy szerzőjük célja nem volt egyéb, mint ezen — a történet szemléletéből elvont eredményt és tanulságot világosan feltárni hallgatói illetőleg olvasói előtt. Kivált az, mely a száműzöttek bálványozása ellen irányul ²⁾, világosság dolgában mi kívánni valót sem hagy hátra. Hogy Jahve egykor késznek nyilatkozott Izraelt Aegyptomból megváltani s vele szövetséget kötni, de Izrael azon föltételnek, hogy a bálványokat hagyja el, nem felelt meg; hogy ennek ellenére Jahve nevének becsületéért megtartotta az egyszer tett fogadást s kivezette Izraelt a pusztába; ott magát népének kijelentette, vele törvényeit közölte, a sabbathot mint a szövetségnek jelét elrendelte; hogy Izrael megint makacs volt, azonban istene újból megkimélte őt s csak egy nemzedéket vesztett el a pusztában, a következő nemzedéknek ellenben Kanaan földét oda ígérte: a történetnek mind eme mozzanatai első pillanatra felismerhetők az allegoria képes beszédében. Ez újabb nemzedék sem hódolt meg Jahve törvényeinek; ezért Jahve már a pusztában megjelentette Izrael szétszóratását az idegen népek közé. Izrael birtokba vette Kanaant; de ott is tovább vétkezett, mert elhagyta magát csábíttatni a kanaaniak által s részt vett a magaslati

¹⁾ 16, 44b—46. — ²⁾ Ez. 20.

bálványozásban. De ha lehetne kétség Ezékiel szándéka iránt, eloszlatja azt, midőn a maga feladatát beszédeinek elején, vagy jelentős fordulatain abban foglalja össze „hirdetni Jerusalemnak az ő utálatosságait“¹⁾. Könyvének első fele kizárólag ennek a czélnak szolgál, helylyel-közzel érdekes világot vetve a szerző egyéniségére, s az esz-közökre, a melyekkel czélja felé dolgozik. Izraelnek és Judának nemcsak multja csupa bűn, hanem jelene is. Az imént említett allegoria végén²⁾ kortársaihoz fordul, szemükre vetve, hogy elődeik nyomdokiban járnak, sőt valósággal egyezséget kötöttek s elhatározták, hogy Jáhvét elhagyják s olyanok lesznek, mint a pogányok. Nem csuda azért, ha borzasztó ítélet jön reájuk, míg nem a szent földre egy oly nép gyűlhet össze, a mely magát teljes szívből Jahvének szenteli s egyedül neki szolgál. — Ennek a mostani népnek kebelében, a mely olyan akar lenni, mint a pogányok, Izrael házának komor őrállója nem lát egyebet, mint bálványozást s pogány szokásokat. Midőn Jojakin száműzetésének 6. évében, a hatodik évnek ötödik napján lélekben Jerusalembé ragadtatik³⁾ tanuja lesz ott ama bálványozó szokásoknak, a melyeket vagy a templomban magában, vagy annak közelében űztek. Névszerint négy különböző nemét írja le a bálványimádásnak: egy bálványképnek imádását⁴⁾; különféle állatoknak tiszteletét, a melyeknek képei a templomnak egy titkos kamrájában voltak⁵⁾; a Thammuz siratását⁶⁾ és a napimádást⁷⁾. Az otthon maradtak szívtelen kárörömet éreznek a felett, hogy testvéreik idegenbe hurczoltattak s ők maguk maradtak az ország birtokában. Mindjárt meghívataása után, midőn Tel-Abibben jövendő magatartását illetőleg utasítást nyert⁸⁾ Jerusalemben ostromának, elfoglalásának és Izrael száműzetésének jelképies feltüntetése következik⁹⁾. Jerusalemben lakóinak egyharmadrésze éhség, egyharmadrésze kard által fog elpusztulni; a többiek szétszórótnak a népek közé¹⁰⁾. Majd Izrael hegyeinek, Izrael földének hirdeti ugyanezen katastróphát¹¹⁾: éhség, kard és dögghalál amaz eszközök, a melyekkel Jahve népének bűneit, nevezetesen annak bálványozását megbünteti. Az ítélet, mely már az első szózatban¹²⁾ ki lett mondva, a következőben¹³⁾ a jerusalemiak bálványozása s szeretetlensége által igazolva, tovább van részletezve egy újabb szakaszban.¹⁴⁾ A zsidók nemsokára idegen országba, rabságba fognak költözni; fejedelmük Sidqijja ép úgy fog sötétben távozni, mint Ezékiel; arcát betakarja, hogy az országot ne lássa; Jáhve kifeszíti

1) 16, 2. 20, 4. 22, 2. — 2) 20, 30—40. — 3) 8, 1kk. — 4) 8, 56. — 5) 8, 7—12. — 6) 8, 13—15. — 7) 8, 16—18. — 8) 3, 22—27. — 9) 4, 1—17. — 10) 5, 1—17. — 11) 6 és 7. f. — 12) 4, 1—7, 27. — 13) 8—11 f. — 14) 12—19 f.

hálóját ellene, Chaldaeaba viszi őt, a melynek földét meg nem látja, s ott meghal ¹⁾. — Juda lakói a vészjóslatokat hitetlenül fogadják. ²⁾ A próféták egymelyike Izraelnek derült jövődöt hirdet, de ezzel azt bizonyítja, hogy nem Jahve küldötte őket s népük üdve nem fekszik szívükön. ³⁾ A helyett, hogy Izrael véneinek, a kik hozzá jönnek, kérdéseikre választ adna, hirdeti nekik Jahve ítéletét, mely egész Izraelre ki fog terjedni. ⁴⁾ Jerusalemet két végén elégett szőlővesszőhöz hasonló, mely mint teljesen hasznavehetetlen, elvették. ⁵⁾ Királya Sidqijja hasonló egy czédrushoz, melyet Jojakhin fogságba vitele után Nebugadnezar ültetett, de mely Aegyptommal hitszegést követett el. Hűtlenségén felháborodva Ezékiel hirdeti neki tervei szerencsétlen kimenetelét, melynek következtében trónt és hazát veszít. ⁶⁾ Az egész sorozatot egy Juda fejedelmeire vonatkozó gyászdal zárja be ⁷⁾, melyben Juda előbb egy nüstény oroszlán, aztán egy szőlőtő képében van ábrázolva. A hetedik év ötödik hónapjának tizedik napján Izrael véneit, kik tanácskérés végett ismét hozzágyültek, emlékezteti Izrael bűneire, melyeket Aegyptomban, a pusztán s Kanaanban elkövetett, s ehhez csatolja a büntető ítélet hirdetését. E büntető ítélet hirdetése még inkább előtérbe lép a következő szakaszban: Judeát tűz pusztítja el, Jerusalemet elfoglalják s lakóit kiölik; sorsa Babel királyának symbolikus rajzában van ábrázolva, a ki habozik az iránt, hogy vajjon Jerusalemben, vagy Stmmon földje ellen induljon-e. Izrael tovább is makacsodik, s ezért királyával együtt mély megaláztatást fog szenvedni. ⁸⁾ Jerusalemben, a vérontás városának erkölcstelensége, az iszonyatosságok, melyeket különböző rendű és rangú lakói elkövetnek egy hosszú rajzban van elénk tárva ⁹⁾: újra előttünk van Izrael bűneinek jegyzéke. Azon a napon, a melyen Jerusalemet ostroma megkezdődött, a kilencedik év (588. Kr. e.) tizedik hónapjának tizedike a város elesét symbolizálja. A kép, melyet használ, egy tűzhöz állított hússal tele üst; a rajta levő tisztatlanság nem múlik el, habár a tűz hevesen ég s az üst tartalma darabonként elvételik is. Így lesz földarabolva Jerusalemet is. ¹⁰⁾

Valóban, mindenütt ugyanaz a gondolat: a bűn és a büntetés; hirdetése és rajza komorabb és egyoldalubb, mint Izrael bármely más prófétájáé. Mintha az az Izrael, a melyhez és a melyről Ezékiel szólott, egészen más nép lett volna, mint az, a melyhez kortársa Jeremiás szólott, s a melyet Deuterocesias azzal vigasztalt, „hogy

¹⁾ 12, 1—16. — ²⁾ 12, 17—28. — ³⁾ 13, 1—23. — ⁴⁾ 14, 1—11. ⁵⁾ 15 f. ⁶⁾ 17, 1—21. — ⁷⁾ 19. — ⁸⁾ 21 f. — ⁹⁾ 22 f. — ¹⁰⁾ 24, 1—14.

betölt szenvedésének ideje, hogy megbocsáttatott bűne, mert immár *kétszeres* büntetést vón Jahve kezéből minden bűneiért.“¹⁾ De vajjon nem túloz-e Izrael házának ez őre, midőn népét ennyire elfajultnak és megromlottnak rajzolja, multban és jelenben; és ha igen, miben van e rendkívül szigorú, monoton és ezért igaztalan ítéletének forrása? Valóban, ha nem ismernők is Izrael történetét más forrásból, történetírók és próféták műveiből, akkor is lélektanilag valószínűtlennek tartanók, hogy annak lefolyása olyan volt, a minőnek azt Ezékiel festi. Egy egész nép, a maga összeségében sohasem istentelen, még kevésbé annak egymásra következő nemzedékei. De a részletekben sem mentek Ezékiel rajzai a túlhajtottságtól. Ezékiel kortársainak, főleg Jeremiásnak számos szózata maradt ránk, melyek koruk vallási viszonyaival foglalkoznak; de azok egyike sem kelti bennünk azon gondolatot, hogy a királyság korának végén vagy a száműzetés elején a bálványozás oly módon üzetett a zsidók között, a mint azt Ezékiel leírja. Olyan apró részleteket a korabeli bálványozásról, mint a minőket nála olvasunk az állatképek tiszteletéről, a Thammuz siratásáról, a nap imádásról stb.²⁾, nem találunk sehol; épp azért meglepnek minket e közlemények. Szintúgy ama bálványozásról, a melyet Izrael előbb Aegyptomban, azután a pusztában, majd a következő nemzedék megint a pusztában űzött, hasonlóképp nála találunk legrészletesebb közleményeket,³⁾ melyekhez hasonlókat Izrael történetének régebbi íróinál hiába keresünk.

Rajzainak e sötét színezetét érthetővé teszi egyrészt Ezékiel helyzete és egyénisége, másrészt a cél, a melyet könyvével elérni kívánt. Neki már a Jojakhin alatti száműzetés, mely előbb Judaea lakosságának egy részét⁴⁾ s később a még otthon maradtakat sujtotta,⁵⁾ éppúgy, mint számos kegyes kartársainak szemében a próféták, Amos, Hoseas, Mikeas és Jesaias fenyegetéseinek beteljesedése volt; hatalma megnyilatkozása Jahve kérlelhetlen igazságosságának. Ennyi szerencsétlenségnek oka csak sok és sötét bűn lehet; s nem csuda, ha Ezékiel kétszeresen sötéteknek látja és festi e bűnöket, *hiszen ő maga is áldozata azoknak*. Ő, a hivatásán egész lelkével csüggő pap a templom romba dülésével s Jerusalemban elpusztulásával ha nem is mindent, de mindenesetre sokkal többet veszített, mint honfitársai legtöbbször; nem csak hazáját, nemzeti dicsőségét, hanem egész élet-hivatását, a vallás gyakorlásának lehetőségét, jogos jövedelmének for-

¹⁾ Jes. 40, 2. — ²⁾ 8, 1 kk. — ³⁾ 20, 5–26. — ⁴⁾ 2 Kir. 24, 15. — ⁵⁾ 2 Kir. 25, 11. 12.

rását. Ehez járult, hogy őt, kinek a Jojakhim lázadásában semmi tényleges része nem volt, ártatlanul érte a csapás, melylyel a chald despota Juda előkelőit sulytotta. Nem csuda, ha Ezékiel sokkal ke-
 serűbben itéli meg a viszonyokat, mint mások, a kik kevésbé érzé-
 keny veszteségeket szenvedtek, mint ő, s ha szózatainak alaphangja
 nem az, hogy „megbocsáttatott Jerusalemnak bűne s kétszeresen la-
 kolt immár vétkeiért.“ Ellenkezőleg, ő meg van győződve, hogy a
 büntetés még csak *félíg* következett be. Jahve oly kérlelhetlenül fog
 igazságosságának szabad folyást engedni, hogy még ha Noé, Ijob és
 Dániel lenne is a földön, azok is csak saját életüket menthetnék meg
 igazságukkal. ¹⁾ Ez a *szigorúság* a dolgok megítélésében Ezékielnél nem-
 csak itt, hanem másutt is nyilatkozik, mint jellemének egyik fővonása ;
 s ez magyarázatul is, de mentségül is szolgál népe vallási és erkölcsi
 viszonyainak túlkomor színezésében. Leginkább visszatükröződik egyé-
 niségének eme szigora abban a felfogásban, melyet a maga küldetésé-
 nek nagy felelősségéről alkotott. Feladatát Jahve követbező szavaiban
 látja kifejezve: „Embernek fia, órállóul adtalak téged az Izrael há-
 zának, hallottad az én számból szavaimat, tanítsad hát őket az én
 nevemben. Ha én mondándom a hitetlennek: Halállal halsz meg; és
 te őtet meg nem inted, és nem szólsz neki intvén őt, hogy a bűnös
 az ő istentelen útjától eltávozzék, hogy éljen: az a bűnös meghal
 az ő álnokságában, de az ő életét a te kezedből kérem számon. Ha
 pedig meginted a bűnöst, és meg nem térend az ő bűnéből és az ő
 istentelen útjáról: az az ő bűnében meghal, de te a te lelkedet meg-
 mentetted. És ha elfordul az igaz, az ő igazságától és bünt cselekszik,
 és botránkozást vetek eleibe, ő meghal: ha meg nem intetted őtet,
 az ő bűnében hal meg, és emlékezetbe nem jönnek az ő igazságai,
 melyeket cselekedett; de az ő életét a te kezedből kérem számon.
 Ha pedig meginted azt az igazat, hogy ne vétkezzék, és ő nem vét-
 kezendik többé: élvén él, mivelhogy megintetted, és te a te lelkedet
 megmentetted.“ ²⁾ Másutt ³⁾ ismét küldetését az ör szemével hasonlítja
 össze háború idején, s e hasonlatból vonja le kötelességeit, körülbelől
 ugyanoly szavakban, mint fentebb.

Ha e személyi és egyéni mozzanatokat számításba vesszük,
 a távolság Ezékiel és kortársai, pl. Jeremiás között azonnal sokkal
 kisebbnek fog feltűnni, mint a minőnek első pillanatra látszik. A könyv
 első huszonnégyszer fejezetében folyton előforduló és ismétlődő gondolat-
 nak előterjesztése és sajátos túlajtása, mely Ezékielt a többi kano-

¹⁾ Ez. 14, 12—20. — ²⁾ 3, 17—21; v. ö. 14, 9—11. — ³⁾ 33, 1—9.

nikus prófétáktól annyira megkülönbözteti, nem érthetetlen többé. S a páratlanság és egyetlenség benyomása, melyet Ezékiel könyvének első része is az olvasóra tesz, még inkább oszlik, midőn közelebbi megfigyelésnél kiténik, hogy megegyezés Ezékiel és kortársai között nem csak az alap-gondolatban, hanem részletekben is van. S az eredetiség, legalább a mi a lényegét illeti, nem Ezékiel részén van. Különösen Jeremiás hatása látszik meg művén. A megegyezés Jeremiásnak a két figés kosárról szóló példázata ¹⁾, Ezékielnek Jeruzsálem tévelyítői ellen intézett beszéde ²⁾ között félreismerhetlen. Jeremiás a jó és rossz figék által példázza, hogy Jahve egykor a száműzötteket visszahozza hazájukba, ellenben Jeruzsálem és Juda megmaradt lakóit királyukkal együtt szétszórja és megsemmisíti. Ezékiel beszéde a próféták ellen ³⁾ nem csak czélnátát tekintve, hanem itt-ott kifejezésekben is megegyezik Jeremiás hasontartalmu szózatával a próféták ellen ⁴⁾, a kiknek kivált Sidqijja uralkodása alatt nagy befolyásuk volt s kiknek Jeremiás szemükre veti, hogy saját kívánságaikat s okoskodásaikat Jahve szava gyanánt árulják, s megszégyenülést s pusztulást hirdet nekik. Az Oholáhról s Oholibahról szóló allegoria szintén Jeremiásra emlékeztet minket, a ki egy helyen ⁵⁾ a két testvér, Ephraim és Juda között szintén ilyen összehasonlítást tesz; csak hogy Ezékiel a választott képet következetesen megtartja, s a kidolgozásban jobban a részletekbe megy. ⁶⁾

De általában, a történetnek azon *paedagogikai felhasználásában* a melynek példáit a történeti áttekintésekben ⁸⁾ látjuk, oly czélnál, hogy Jahve kegyelme és Izrael bűnös volta konkrét tényekben legyen szemléltetővé téve és bizonyítva, szintén nem első Izrael irodalmában. Már a Jahvista és Elohista művének egyes irányzatos elbeszéléseiben az első patriarcháról Ábrahámról, Józsefről, Mózesről és Josuáról, látjuk a múlt történetének szabad, bizonyos erkölcsi czél érdekében való feldolgozását ⁸⁾; a Deuteronomium szerzője pedig Mózes utolsó intézkedéseit használja fel ugyane czélnál. Ezékiel tehát e téren sem áll egyedül; ő csak tovább megy elődeinél, s a történetnek gyakorlati, pedagogikai felhasználása érdekében a legerősebb színezést alkalmazza, a mely szigorú és komor jellemének különben is megfelel.

A büntetés után Jahve Izraelt ismét kegyelmébe fogadja és helyreállítja; előbb azonban, részben Izrael újjáteremtésével kapcsolatban

¹⁾ Jer. 2. 4. — ²⁾ Ez. 11. — ³⁾ Ez. 13. — ⁴⁾ Jer. 23, 9–40. — ⁵⁾ Jer. 3. —

⁶⁾ L. Smend, D. Proph. Ezéchiel, XXIV. kk. — ⁷⁾ Ez. 16. 20. 23. — ⁸⁾ L. A Pentateuch fő alkatrészeinek jellemzéséhez a Theol. Akad. Évk. 1886–7. 29. kk.

Jahve igazságossága meg fog nyilatkozni a pogányokon, Jahve népének s ezért magának Jahvénak ellenségein, s érezni fogják Jahve ostorát: e gondolat teszi Ezékiel könyve második felének tárgyát. Ez a gondolat s illetőleg annak két fele megint nem új; már a legújabb író prófétától, Ámostól ¹⁾ fogva le egészen azon íróig, a kinek szövegét most Jesaias rokonmű eschatologikus rajza után illesztve találjuk ²⁾, az egyének s viszonyok szerint módosulva mindeniknél megtaláljuk. Sajátos Ezékielnél megint csak e gondolatok kifejezése, melyben ismét a formának túltengését látjuk.

Jahve igazságossága épp oly szigorúan fog megnyilatkozni a pogány-világ felett, a mint megnyilatkozott volt Izrael felett. Első sorban ama népeken és városokon, a melyekkel Izrael érintkezésben állott: Ammon, Moab, Edom, Philistea, Tyrus, Sidon és Aegyptom fölött. A chaldokat, mint Jahve ítéletének végrehajtóit, a kik csak ostor Jahve kezében, nem említi. A hét nép közül a négy elsovel röviden végez. Leghosszasabban időzik Tyrusnál, a mely ellen háromszor emeli fel szavát ³⁾, és Aegyptomnál; az előbbinek rajzában észrevehető Jesaias hatása. Nem titkolt kárörömmel nézi ama mély megaláztatást, sőt megsemmisülést, mely a tengerek e büszke királynőjét éri, a ki vétkezett Jeruzsálem ellen s örült annak bukásán. Ezért lakolni fog, Izrael istene megbünteti őt. Ezékiel kedvezőtlenül ítéli ugyan meg népét, de egy pillanatig sem inog meg hite Izrael kiválasztásában, sőt éppen azért, mert e hite — Izrael vallásának sarkpontja — oly bizonyos, épp azért állít fel oly szigorú követelményeket Izraellel szemben, s épp azért nem kételkedik azon népek megbüntetésében, a melyek Jahve népe ellen, — s ezzel maga Jahve ellen vétkeztek.

A pogányok fölötti ítélet után Izrael jövődjére vonatkozó nézeteit adja elő. ⁴⁾ Népe csüggettségével szemben hirdeti, hogy Jahve kész a bűnöst, ha megtér megmenteni, de viszont az ő igazságossága megfizet mindenkinek tettei szerint. Eme — hogy úgy mondjuk elvszerű — két kijelentés után a 11. év 10. hónapjának 5. napján ⁵⁾ értesül Jeruzsálem elestéről. Eme hír vételéből kiindulva a Judaeaban hátra maradt zsidók ama hiú reménye ellen szól, hogy ők az országot maguk] ismét be fogják népesíteni; ellenkezőleg, bűneik miatt őket is ítélet éri s Judaea puszta marad ⁶⁾. Habár e szöveg a száműzöttek között most nem talál is hitelre, egykor fel fogják ismerni

¹⁾ Am. 1. 2. 9, 11—15. — ²⁾ Jes. 11, 10. kk. — ³⁾ 26. 27. — és 28, 1—19. ⁴⁾ 33—48. — ⁵⁾ 33, 21. a Pesittoval a 12 helyett 11 olvasandó. — ⁶⁾ 33, 23—29.

annak igazságát s isteni eredetét. ¹⁾ Ez utóbbi nyilatkozat egyszersmind fogalmat nyújt a fogadtatásról, a melyben Ezékiel a száműzötteknél részesült. Erre egy feddő szózat jön Izrael vezetői ellen, kik rossz pásztorok módjára nyájukat elhanyagolják, s a népet vagy magára hagyták, vagy félre vezették. Jahve megkönyörül a szétszórtakon, a pásztorok fölött itéletet tart s helyükre egy második Dávidot állít, a kinek kormánya és uralma alatt népe zavartalan boldogságnak részese leend. Majd a Seir hegye és az ott lakó edomiak ellen fordul. ²⁾ Mivel Juda szerencsétlenségén örültek, sőt lakóinak romlásán maguk is közreműködtek, Jahve büntetésül országukat elpusztítja. Szoros összefüggésben van e szózat ama reményekkel, a melyeket Ezékiel Izrael visszatérésére vonatkozólag táplál, s hogy úgy szóljunk, azoknak visszája. Kanaannak, mely most magtalan anya, jelen gyalázata elvételét. Ellen-seégeinek megsemmisítése után Izrael megint visszatér reá, megsokasodik, s Jahve oltalma alatt biztosítva lesz jelen szerencsétlenségének ismétlődésétől. ³⁾ A visszatérő izraeliták erkölcsileg újjá születnek; Jahve megkönyörül rajtuk, nem azért mintha kiérdemelték volna, hanem tisztán kegyelméből; az ő szelleme által megtisztítva, és megszentelve jövődében biztosak lehetnek az ő változatlan kegyelméről. ⁴⁾

De vajon lehetséges-é, hogy e nép, mely az élők sorából kitörltetett, ott újra helyet foglaljon s új életet kezdjen? Igen, lehet. A csontok, melyek egy völgyben hevernek s azt betöltik, hússal lesznek felruházva, s Jahve szelleme lelket bocsát beléjük. Ez a kép Izrael feltámadásának képe, egy nép feltámadásáé, a melynek szétszórt tagjai most nem alkotnak népet és nemzetet. ⁵⁾ A feltámadott Ephraim és Juda egyesülnek Dávidhoz hasonló királyok kormánya alatt; bűneikből megtérnek s Kanaánban letelepülnek mint Jahve népe, a ki lakását köztük fogja feltalálni. E Kanaánba visszatért népnek semmi földi erő nem árthat; Jahve oltalmán, a melyben közvetlenül részesülni fog, megtörik minden földi hatalom: ez a Goghoz, Magog földének urához, Ros, Mesekh, és Tubal népek vezéréhez intézett szózat alapgondolata. ⁶⁾ Gog megszámlálhatlan tömeg élén Izrael ellen vonul; a győzelem és zsákmány reményében még más kereskedő, portyászó és rabló népek is csatlakoznak hozzá. De mindjárt Kanaánban való megérkezése után Jahve haragja sújtja őt, s egész hatalmával együtt megsemmisíti. A zsákmány, melyben Izrael részesül, megmérhetlen ⁷⁾; az elesettek száma,

¹⁾ 34. f. — ²⁾ 35. f. ³⁾ 36, 1—15. — ⁴⁾ 36, 16—38. — ⁵⁾ 37, 1—14. — ⁶⁾ 38. 39. — ⁷⁾ 39, 9.

kik mind a földbe temettetnek el, végtelen ¹⁾, s az a benyomás, melyet e rettentő ítélet minden népekre tesz, megrendítő ²⁾ Jahve hatalma, melyet a pogányok Jeruzsálem eleste után kétségbe vontak, nem csak népének helyre állítása által fog bebizonyulni, hanem ama népek megsemmisítése által is, kik az ő örökségét bántani merik.

A mint ezekből láthatni, Ezékiel gondolatai Izrael jövődjére vonatkozólag ugyanazok, a melyeket más prófétákból ismerünk: hogy Izrael hazájába vissza fog térni, hogy Juda és Ephraim egyesülni fog, hogy a Dávid királysága ismét helyre állíttatik, s Izrael erkölcsileg újjá születik. Még a Kanaánba visszatért Izrael sérthetetlenségének gondolata, a mi a Goghoz intézett beszédnek alapgondolatát képezi, még ez sem oly sajátos, hogy régebbi prófétáknál párhuzamot ne találánék hozzá. ³⁾ Sőt éppen e szózatban megtaláljuk a nyomot is, a melyen Ezékiel régibb próféták után indult. Gog támadásában régibb próféták jövődölésének beteljesedését látja. „Nemde te vagy-é az, a kiról szóltam a régi időkben az én szolgálaim az Izrael prófétái által, a kik megmondották azokban az időkben, hogy tégedet ő reájok hoztak? ⁴⁾ Ime magyarázata annak, miért kellett Ezékiel eschatologikus rajzában e mozzanatnak szükségképp meglennie. E tény, melyet ama próféták kilátásba helyeztek, még nem történt meg, *tehát* csak Izraelnek Kanaánba való visszatérése után következhetik be.

Még határozottabban jelentkeznek Ezékiel sajátságai Izrael jövődjére vonatkozó utolsó szózatában, mely könyvének is utolsó szakaszát teszi ⁵⁾, a száműzetés 25. évéből, a Tisri hónap tizedikéről, tehát a babyloni (vagy a hébereknél polgári) új év napjáról. Elrendeli, hogyan kell a nép visszatérése után a templomot, annak előudvarait, kamaráit, szent edényeit stb. elkészíteni; kiknek s mily módon kell az új templomban Jahvét tisztelni; mily viszonyban álljon az ország fejedelme a szentélyhez, s alattvalóihoz; hol legyenek Izrael földének határai; hogy legyen az ország a 12 törzs között felosztva; mi módon épüljön fel a főváros, és hogyan legyen betelepítve. Szóval az új Izrael szervezetének részletes tervét nyújtja.

Ezen a téren Ezékiel kétségtelenül magában áll az összes próféták között; de ez új alkotmány előkészítését szintén megtaláljuk vallása történetében. Az első kísérlet Izrael vallási életének törvény által való szabályozására meg volt a Deuteronomiumban, s Ezékielnek a jövőre vonatkozó intézkedései is a Deuteronomiumon alapulnak. Ő itt is csak tovább halad a már előkészített irányban, egyéniségének

¹⁾ 39, 11—16. — ²⁾ 39, 21—29. — ³⁾ I. pl. Jes. 11, 10 k. — ⁴⁾ 38, 17. —

⁵⁾ 40—48. f.

határozó sajátosságai által indítatva és vezettetve. Mint egész szívvel-lélekkel pap, kiváló előszeretettel foglalkozik az általa nyújtott tervezetben is a templomi cultussal, a melynek gyakorlatát fájdalommal kell nélkülöznie, a melynek áldozataiban s ünnepélyeiben egykor legfőbb gyönyörét találta, s melyet lehetőleg fényessé tenni s örökre biztosítani óhajt. Azt az egész hagyományt, a melyet ő és paptársai Jeruzsálemből a száműzetés földjére magukkal vittek, följegyzi és rendszerbe foglalja, új részletekkel, magyarázatokkal bővítve.

Valamint itt, úgy egyéb rajzaiban is a köztudatban meglevő elemekben sokszor már csak a költészetben élő régies, sőt mythikus képzetekből indul ki. Hogy Jahve tartózkodási helyét a képzelet számára felfoghatóvá tegye, felhasználja a cherubnak, a viharfelhőnek személyesített képét¹⁾, a melyen Jahve jár. E viharfelhőt, Jahvének kocsiját villámlás és menydörgés kíséri. A járműnek szerkezete feltűnteti Jahve mindenütt jelenvalóságát, fenségét, gyorsaságát.

Szózatainak följegyzése, a mi más prófétáknál az előszó mellett mellékes volt, *nála földolog lett*; s ez a körülmény megmagyarázza művének számos sajátosságát, melyekre a föntebbiekből még fény nem derül. Ő nem élt azon nép között, a melyhez szózatait intézi, t. i. Juda és Jeruzsálem lakói között. Sokszor száműzött társaihoz fordul ugyan, de legtöbbször az otthon maradottak bűneivel foglalkozik. Ily viszonyok között előszóval nem hathatott s szükségkép az írás eszközéhez kellett nyulnia. Innen érthető művének egyöntetű jelleme, beszédeinek természetes sorrendje, nyelvének is egyenletes és változatlan volta.

Vallási és theologiai eszméit bírálgatni, az utókorra gyakorolt páratlan hatásának okát kutatni nem tartozik e sorok keretébe. Az a kísérlet, hogy az összes vallási élet törvényekkel legyen szabályozva, s minden vallási kötelesség törvényekkel kimerítve, szükségképp magával hozta a felfogásnak bizonyos sekélyességét, a mélységnek hiányát. Leginkább kitűnik ez ott, a hol Ezékiel az erény, vagy a mint ő nevezi igazságosság és bűn következményeiről szól.²⁾ A Jahve iránti szeretet és hála követelményének helyére a törvények teljesítésének sürgetése lép; a vallásnak lényege e törvények és parancsok iránti tiszteletteljes engedelmesség; s a jövő institutióknak középpontját a szentély képezi, a melyben Jahvének az általa választott papok — nem a gyülekezet — a közölt *törvények* szerint szolgálnak. A szigorú törvények szerint ítélő igazságosság Jahve személyében is háttérbe szorítja a szeretet és ir-

¹⁾ Zs. 18, 11. 104, 3. — ²⁾ 18, 2. kk. 20. kk.

galom tulajdonságait, ellenben előtérbe állítja a félelem gerjesztő majestást; a végtelen távolságot, mely közte és az ember között vagy, s a melyet közvetítő lényeknek kell betölteniök. Az anthropomorphikus vonások eltávolítása által Jahve személye transcendens sphaerába emelkedik, s magasztosabb lesz ugyan, de másrészt kivonúl a világból, s közte és az ember között mély úr támad. Mindennek részletezése nem tartozik e sorok keretébe, valamint annak bírálata sem, hogy könyve, mely az ő sajátos egyéniségét és gondolatait mindenütt egyenletes híven tünteti fel, történeti szempontból mily nagy értékű. Bizonyos, hogy azt a nagy változást, a melyen a héber vallásos gondolkozás Jeruzsálem eleste után átment, semmi más műből nem ismerhetjük meg oly alaposan, mint az övéből. E soroknak célja csak az volt, hogy rámutassanak ama kapcsolódás pontokra, a melyek Ezékiel s Izrael más írói között tartalom és forma tekintetében vannak; hogy kimutassák, hogy izoláltsága a prófétai irodalomban korántsem oly nagy, mint a minőnek első pillanatra feltűnik; s hogy az általa annyira kedvelt előadás forma Izrael irodalmában már előtte otthonos volt, s hogy Ezékiel e pontban is szorosan csatlakozik a már meglevőhöz, s beleillik a prófétizmus történelmébe.

PUKÁNSZKY BÉLA.

Adalékok a keleti nyelvek, irodalmak és utazások történetéhez.

— Hazai történetünkre s nemzeti irodalmunkra való vonatkozással. —

Első rész folyt. *)

E fejezet megelőző lapjain Magyarországnak a byzanti birodalommal való első érintkezéseiről tettünk szót, melyet fajunk itt nem tárgyalt régibb érintkezései előznek meg azon időből, midőn őseink még Alaniában, Lebediában s Etelközben tartózkodtak. Emlékeztünk a magyarok első berohanásairól, melyet az új hazából a byzanti birodalomba tettek. A kievi krónika szerint őseink Thraciát gyakran járták meg fegyvereikkel s Macedonián át egész Thessalonikáig hatoltak, így 934-ben, 943-ban, 948-ban. Orosz és besenyő csapatokkal egyesülve 956-ban (mások szerint 958-ban) s 970-ben Konstantinápoly kapui előtt állottak. Említettük, hogy *Zuard* és *Cadusa* (= Kadics), mindketten *Hülek* fiai s Árpáddal közel rokonok, a byzanti birodalomra támadtak s hogy *Zuard* onnan többé nem tért haza. Béla király névtelen jegyzője a két testvér hadi tetteiről így ír: *Ursoua* (= Orsova) várából követeket küldöttek Árpádhoz azon kérelemmel, hogy engedessék meg nekiök a byzanti fenhatóság tartományaiba hatolni s Macedoniát a Dunától egész a Fekete-tengerig elfoglalni. Az engedelmet megnyervén, „lovaikon *Wacil* (bolg. *Vasilica*, törökül *Kapngik* ¹⁾) kapuján túlhaladva *Filep* király várát (*Philippopolis*, törökül *Filibe*) bevették s aztán az egész területet *Cleopatra* (?) városáig hatalmukba kerítették s illetéknépen minden tartományt *Durasu* (a régi *Dyrrhachion*, olaszul *Durazzo*, albanul *Dras*) városától kezdve *Rachy* földjéig (= Rácország, Szerbia, lat. *Rascia*, *Racia*) birtak. *Zuardu* idegenben házasodott s az a (magyar) nép, mely most *Sobamogera*-nak neveztetik, halála után is byzanti területen maradt²⁾ A *Cleopatra* városnév oly talányt ad

*) Az első közlt. I. 1892, I. füz.

¹⁾ Βασιλική κλεισόβρα, Βουλγαρική κλεισα, lat. „claustra Sancti Basilii“, „portae sancti Basilii“ Canisius Henriknél.

²⁾ Ipsi vero ceperunt equitare ultra portam Wacil, et castrum philippi regis ceperunt, deinde totam terram usque ad cleopatram (?) civitatem sibi subiugaverunt. Et sub potestate sua habuerunt totam terram a civitate Durasu usque ad terram rachy. Et Zuardu in eadem terra duxit sibi uxorem, et populus ille, qui nunc dicitur sobamogera, mortuo duce Zuard in grecia remansit (Cap. XLV. Mátyás Florián kiadásában.)